

Dr. Zora Rutar Ilc, Zavod RS za šolstvo

BEGUNKA ZA VEDNO

Pred časom sem prvič obiskala kolegico v njeni pisarni. Presenetilo me je, da je njena pisarna nekako »sterilna«, »brez duše in življenja«. Še posebej sem se začudila, ker je kolegica simbol prekipjavajočega življenja, energije in zanosa. Ko sem ji to namignila, pa me je presenetila še bolj: »Odkar sem kot begunka izgubila svoj dom, nobenega prostora v svojem življenju ne želim več 'udomačiti', vzeti za svojega. Nikjer več ne želim biti doma, saj ne želim še enkrat doživeti te strašne izgube – izgube doma.« Izpoved kolegice, zdaj priznane strokovnjakinje na področju šolstva, objavljamo. Ko sem kot predlog naslova njene prvoosebne izpovedi ponudila »Izpoved nekdanje begunke«, me je popravila: »Ne nekdanja, pač pa: Še vedno begunka, begunka za vedno.« Dvajset let kasneje.

Kolegičina izkušnja je torej, da ko si enkrat begunec, to ostaneš za vedno, četudi te nova skupnost sprejme, deli s teboj svoje vire in ti omogoči priložnosti, da na novo postaviš svoje življenje. Svoj prvi dom si namreč zapustil brez vsakršne gotovosti, da se še kdaj vrneš vanj. In največkrat se res ne. Za vedno zaznamovan z begom, s svojo travmatično izkušnjo. Zato: begunec za vedno.

Razvajeni z udobjem zahodnjaškega načina življenja in vseh njegovih dobrobiti si niti približno ne moremo predstavljati, kaj pomeni pustiti za seboj svoje dosedanje urejeno življenje (ali pa – nič manj hudo – popolnoma neurejeno življenje v padli državi) in se pognati na nevarne poti mimo nepreglednih vojskujočih se strani oz. frakcij (ki ne vedo več, katera se bojuje proti kateri), prepuščen na milost in nemilost lokalnim milicam, neusmiljenim mejnim organom, brezvestnim tihotapcem, preračunljivim in omahljivim politikom, nestrpni ali celo sovražni novi sredini (ki niti ni nujno tista, v katero si želiš in ki si jo izbral), tujemu jeziku in neznani kulturi, ki je lahko »stoletja« in »četrta zemeljske oble« oddaljena od tvoje. Bežati zaradi ohranitve golega življenja, bežati z milijoni drugih nesrečnikov, se izgubiti v množici, izgubiti svojce, bivakirati v blatu in dežju, moker in bolan, lačen in prestrašen ... Po možnosti biti sam, star 13, 14, 16 let. Ker so te domači poslali na pot v grozljivi stavi na življenje, v upanju, da je lahko tako zate bolje, pa čeprav si sam in brez vsega.

Nekateri otroci begunci in emigranti brez spremstva so se uspešno prebili do naših meja, po tem, ko so srečno obšli minska polja v bližini svojih domov, ko so prepluli Sredozemsko morje in se spretno ognili lovcem na »belo blago« in organe. Na koncu poti jih čakajo številni uradniki, dolgi intervjuji (ki jih – kot pravijo sami – pogosto doživljajo kot zaslišanja), mučni zdravniški pregledi z namenom določanja starosti, odvzem dostojanstva in pravice do zasebnosti, ali pa celo zavlačevanje postopkov do njihove polnoletnosti. Raziskovalci Univerze na Primorskem so njihove pretresljive izpovedi v maniri t. i. kolaborativne etnografije popisali v publikaciji *A journey to the Unknown* (Potovanje v neznano), ki je pravkar izšla pri univerzitetni založbi Annales. Sedemnajstletna Aasiya jim je zaupala tipično izkušnjo mladoletnega begunca brez spremstva: »Vrata so zaklenjena ... Zelo slabo sem se počutila, ko sem zagledala policijo, prestrašila sem se, kot bi naredila nekaj, nekaj zares slabega; res ne želim nikomur, da bi se kdaj znašel v mojem položaju.« (str. 111)

Strokovnjaki na znanstvenih simpozijih, ki jih mesečno organizirajo Pedagoški inštitut (http://novice.pei.si/?page_id=1532; http://novice.pei.si/?page_id=1580), Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU ter Mirovni inštitut opozarjajo, da so ob vsem skupaj ti mladostniki v javnem diskurzu »kriminalizirani« in »suspektivzirani«, v konkretni praksi pa so – nezaščiteni – med različnimi namestitvami v resnici pogosto prav oni sami žrtve različnih vrst nasilja, celo s strani svojih polnoletnih sotrpinov, ali pa so žrtve nasilnega rekrutiranja v kriminalne združbe. Rešitev s stanovanjskimi skupnostmi in odraslimi osebami, ki bi zanje poskrbele tudi s psihosocialnega vidika, še ni, zato

so za njihovo namestitve v danih razmerah med najbolj primernimi dijaški domovi, kjer lahko računajo na podporo vzgojiteljev, ki znajo ravnati z mladostniki. V ostalih namestitvah so namreč obravnavani kot odrasli oz. kot tujci in ne kot otroci oz. mladostniki, torej, ne da bi se upoštevalo njihove potrebe, ki jih imajo kot odrasčajoči, od staršev in družine ločeni ter travmatizirani. Ustrezna podpora pa jim lahko omogoči učinkovito vključitev in šolanje, ki je v preteklih letih že postreglo z »migrantskim« zlatim maturantom, z izjemnimi prostovoljci, ki so izšli iz begunskih vrst ter drugimi uspešnimi primeri vključitve. Do domišljene strategije in celovitega pristopa, ki bi naslavljal tako humanitarne kot pravne vidike rešitev na tem področju, pa se ta hip zdi še daleč. Dobro je, da se odzivamo solidarno, sočutno in empatično, da spoštujemo in negujemo multikulturalnost, še bolje pa je, če je zagotovljena tudi pravična obravnava in enakopravno vključevanje. Nevladne organizacije so z najrazličnejšimi pobudami, aktivnostmi in izjemno mrežo prostovoljcev naredile ogromno; v Kinodvoru potekajo pogovori učiteljev in strokovnjakov na to temo, kot stičišče srečevanj z begunci in migranti je zaživel Cafe international, kjer poteka druženje z begunci in migranti, številni raziskovalci so se odzvali emancipatorno in izpostavili najbolj alarmantne zgoraj omenjene probleme ... a žal to ni dovolj – na potezi so druge inštitucije in službe, z večjimi pristojnostmi, ki še niso naredile vsega.

In ko so enkrat med nami – prestrašeni, travmatizirani, osamljeni, v zanje povsem tujem svetu – kaj bomo »naredili z njimi«? Ali bomo iskali poti, da se jih znebimo v sosednjo občino ali v sosednjo šolo ali pa bomo sprejeli izziv človečnosti in nanj etično, humano, pravno in strokovno ustrezno odgovorili?

Kako ravnati z eno najbolj ranljivih skupin – z mladoletnimi begunci brez spremstva – z vso strokovnostjo in hkrati rahločutnostjo v tokratni številki revije piše izjemna ženska, Anica Mikuš Kos, dolgoletna direktorica Svetovalnega centra za otroke in mladostnike v Ljubljani, ki svoje desetletja trajajoče plemenito delovanje z nezmanjšano intenzivnostjo nadaljuje tudi v pokoju, obiskuje vojna območja (od Bosne, Čečenije do Kurdistan), dela z otroki in usposablja njihove skrbnike in učitelje, pri nas pa prostovoljce in nevladne organizacije.

Mikuš Kos najprej »potolaži« vse zaskrbljene glede tega, »kakšni« bodo otroci, ki prihajajo: »Najprej – to bodo otroci, kakršni so drugi!« Seveda pa se od otrok, ki živijo v varnem okolju, razlikujejo po tem, da so ranjeni, ali kot zapiše avtorica: »Gre za kumulativne učinke mnogih čustvenih ran, sedanjih stisk, jezikovne osamitve, prilagoditvenih težav.« Obetavno pri tem je, da imamo, kot pravi, ljudje vire za obvladovanje težav, izgub, travmatičnih doživetij. Ti viri so v človeku in v njegovem okolju. In pomembni viri iz okolja so prav v skupnosti in šoli – z njimi v zvezi govorimo o varovalnih dejavnikih in procesih. Zato je ogromno priložnosti za to, kaj vse lahko storita skupnost in šola za varno vključitev otroka begunca, da mu bosta pomagali preseči travmatične izkušnje iz razpadajoče domovine in z grozljive poti ter ga podprli pri tem, da zaceli rane in slej ko prej čim bolj polno zaživi na novo.

V našem prostoru se je vrsta šol že odzvala na dostojni ravni in ponudila zgled, kako to storiti. Primeri takšnih uspešnih praks vključevanja so bili pravkar predstavljeni na posvetu (več o tem v Informacija o mednarodnem posvetu Vključenost priseljencev v vzgojno-izobraževalni sistem RS), ki ga je Zavod RS za šolstvo skupaj z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport ter CMEPIUS-om organiziral v prvih dneh maja.¹ Srčno upamo, da bodo v spodbudo vsem, ki še omahujejo in jih prežemata skrb in strah. Da bodo svojo skrb in strah presegli in ju raje pomagali olajšati tistim, pri katerih sta res na mestu – otrokom beguncem!

¹ Protokol, ki ga je pripravila delovna skupina Zavoda RS za šolstvo in MIZŠ za oblikovanje operativnih navodil za vključevanje otrok, učencev in dijakov priseljencev/beguncev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem, bo v najkrajšem času objavljen na spletni strani ZRSŠ.